

LIBER II.

REDARGUITUR POLLENTIUS, ADULTERIO PUTANS PERINDE ATQUE MORTE SOLVI CONJUGIUM, EOQUE TRAHENS ILLUD APOSTOLI I COR. VII. « QUOD SI MORTUUS FUERIT VIR EJUS, LIBERATA EST, » UT MORTUUM HOC LOCO VELIT ETIAM ADULTERUM INTELLIGI. ARGUMENTA DEINDE EJUS RELIQUA DILUUNTUR, ET VARIA QUÆ SUBORIRI TIMET INCOMMODA, NISI REPU- DIATA ADULTERA DUCERE ALTERAM VIRO LICEAT, REFUTANTUR.

I. Ad ea quæ mihi scripseras, frater religiose Pollenti, jam rescripseram non parvum volumen, de iis qui viventibus conjugibus suis aliis copulantur. Quod cum innotuisset Dilectioni Tuæ, addidisti aliqua ad libellum tuum, etiam his me respondere desiderans: sed cum facere disponerem, addendo et ego ad meum, ita ut unus liber esset etiam responsionis meæ, repente illud editum est quod absolveram prius, flagitantibus fratribus, et nescientibus nostris quod adhuc aliquid esset addendum. Hinc factum est, ut altero seorsum Opusculo, ad ea quæ addidisti, respondere compellerer. Non autem quæ addidisti, adjuncta sunt fini Opusculi tui; sed, ubi visum est, ejus interjecta sunt corpori.

II. Horum primum illud est, cui quidem arbitror me respondere debere, quod in his Apostoli verbis, ubi ait: « Cæteris autem ego dico, non Dominus, mulierem » a viro non discedere, quod si discesserit, manere in- » nuptam, aut viro suo reconciliari, » non putas ita dictum esse: « Si discesserit¹, » ut a viro fornicante disces-

¹ I Cor. VII, 10, 11.

sisse intelligatur, qua sola causa divedere licitum est; sed potius existimas a pudico, et ideo jussam manere innuptam ut posset ei reconciliari, si continere ille nolisset, ne virum ad fornicandum, id est, ad aliam se vivente ducendam, ipsa non reconciliata compelleret. Cæterum si a viro fornicante discesserit, putas ei non præcipi ut innupta permaneat; sed hoc eam facere, si continens esse voluerit; non ut præcepti violatrix inveniat esse, si nupserit. Quæ tibi videtur forma et a viro esse servanda, ut uxorem non dimittat, excepta causa fornicationis; si autem dimiserit, maneat sine conjugio, ut pudicæ reconciliari possit uxori, nisi forte continentiam illa delegerit; ne uxoris castæ reconciliationem refugiens, ipse illam cogat mœchari, si sese non continens vivente illo nupserit alteri: si autem fuerit ab uxore fornicante disjunctus, jam eum nullo præcepto ut se contineat detineri, nec omnino mœchari, si viva illa alteram duxerit: quoniam id quod ait idem Apostolus: « Mulier » alligata est, quoad vir ejus vivit; quod si mortuus » fuerit vir ejus, liberata est, cui vult nubat¹; » sic intelligendum existimas, ut si vir fuerit fornicatus, pro mortuo deputetur, et uxor pro mortua; et ideo liceat cuilibet illorum, tanquam post mortem, ita post fornicationem conjugis alteri copulari.

III. Quibus tuis sensibus consideratis, abs te quæro, utrum quicumque duxerit mulierem, quæ viro alligata esse destiterit, adulter habendus sit? Quod tibi existimo non videri. Ideo enim mulier « Vivente viro vocabitur » adultera, si fuerit cum alio viro²; » quoniam « Alligata » est, quoad vir ejus vivit. » Hoc autem vinculum si ei cum viro vivente non esset, sine ullo adulterii crimine alteri nuberet. Proinde si alligata est quoad vir ejus

¹ I Cor. VII, 39. — ² Rom. VII, 3.

vivit, nullo modo nisi viro mortuo soluta dicenda est ab hoc vinculo. Porro si morte cujuslibet eorum inter maritum et uxorem hoc vinculum solvitur, et pro morte habenda est, sicut dicis, etiam fornicatio, procul dubio erit ab hoc et mulier soluta, quando fuerit fornicata. Neque enim dici poterit hæc alligata viro, quando ab illa fuerit vir solutus. Ac per hoc posteaquam fornicando alligata viro esse destiterit, quisquis eam duxerit, adulter non erit. Et vide quam sit absurdum, ut ideo non sit adulter, quia duxit adulteram. Imovero, quod est monstruosius, nec ipsa mulier erit adultera: quoniam non erit posteriori viro uxor aliena, sed sua. Soluta enim per adulterium priore conjugali vinculo, cuicumque jam nupserit conjugem non habenti, non adultera cum adultero, sed uxor erit potius cum marito. Quomodo ergo erit verum: « Mulier alligata est, quandiu » vir ejus vivit¹? » Ecce vir ejus vivit, quia nec de corpore excessit, nec fornicatus est, quod pro morte vis deputari, et tamen ei mulier alligata jam non est. Nonne attendis quam sit hoc contra Apostolum dicentem: « Mulier alligata est, quandiu vir ejus vivit? » An forte dicturus es: Vivit quidem, sed vir ejus jam non est; quoniam tunc esse destitit, quando illa per adulterium conjugale vinculum solvit? Quomodo igitur « Vivente » viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro²? » quandoquidem vir ejus ille jam non est, conjugali vinculo per mulieris adulterium jam soluto? Quo enim vivente viro, nisi suo, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? At si vir ejus esse ille jam destitit; non utique vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: sed nullum habens virum nubendo erit cum suo viro. Hoc qui sentit, nonne cernis quam contra Apostolum

¹ I Cor. VII, 39. — ² Rom. VII, 3.

sentiat? Quod quidem non ipse sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedentia, si vis cavere sequentia: et noli dicere, mortuum virum vel mortuam uxorem hoc loco debere intelligi etiam fornicantem.

IV. Quamobrem secundum doctrinam sanam: « Mulier alligata est, quandiu vir ejus vivit, » id est, nondum e corpore abscessit. « Mulier enim sub viro vivo » marito juncta est legi, » hoc est, in corpore constituto. « Si autem mortuus fuerit, » hoc est, de corpore exierit: « Evacuata est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur » adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege, ut non sit adultera, si » fuerit cum alio viro¹. » Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desiverit. Esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus; non si fornicetur. Licite itaque dimittitur conjux ob causam fornicationis; sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterii, qui dimissam duxerit etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur cujusquam reus criminis, nec illo sacramento caret, etiamsi nunquam reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo foederis conjugalis, uxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilietur viro; carebit autem, si mortuus fuerit vir ejus. Reus vero excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquam moritur Deus. Remanet itaque ut, si sapere secundum Apostolum volumus, non dicamus virum adulterum pro mortuo deputandum, et ideo licere uxori ejus alteri nubere. Quamvis enim sit mors

¹ Rom. VII, 2, 3.

adulterium, non corporis, sed quod pejus est, animæ: non tamen et de ista morte loquebatur Apostolus, cum dicebat: « Quod si mortuus fuerit vir ejus, cui vult » nubat¹: » sed de illa sola qua de corpore exitur. Quoniam si per conjugis adulterium conjugale solvitur vinculum, sequitur illa perversitas, quam cavendam esse monstravi, ut et mulier per impudicitiam solvatur hoc vinculo: quæ si solvitur, libera erit a lege viri; et ideo, quod insipientissime dicitur, non erit adultera, si fuerit cum alio viro; quia per adulterium liberata est a priore viro. Quod si ita est a veritate devium, ut nullus id, non dico Christianus, sed humanus sensus admittat; profecto « Mulier alligata est, quandiu vir ejus vivit: » quod ut apertius dicam, quandiu vir ejus in corpore est. Pari ergo forma et vir alligatus est, quandiu mulier ejus in corpore est. Unde si vult dimittere adulteram, non ducat alteram, ne quod in illa culpat, ipse committat. Similiter et mulier si dimittit adulterum, non sibi copulet alterum: alligata est enim, quandiu vir ejus vivit; nec a lege viri nisi mortui liberatur, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

V. Quod autem tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjugii conjux; si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos vel baptisate ablutos, vel pœnitentia credimus esse sanatos? Hæc crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis mundabantur, quæ Novi Testamenti sanguine sine dubitatione mundantur: et ideo tunc omni modo prohibitum est ab alio contaminatam viro recipere uxorem; quamvis David Saülis filiam², quam pater ejusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri, tanquam Novi Tes-

¹ Cor. vii, 39. — ² 2 Reg. iii, 14.

tamenti præfigurator sine cunctatione receperit: nunc autem posteaquam Christus ait adulteræ: « Nec ego te » damnabo, vade, deinceps noli peccare¹; » quis non intelligat debere ignoscere maritum, quod videt ignovisse Dominum amborum, nec jam se debere adulteram dicere, cujus pœnitentis crimen divina credit miseratione deletum?

VI. Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli modicæ fidei vel potius inimici veræ fidei, credo metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent de codicibus suis (12): quasi permissionem peccandi tribuerit qui dixit: « Jam deinceps noli peccare: » aut ideo non debuerit mulier a medico Deo illius peccati remissione sanari, ne offenderentur insani. Neque enim quibus illud factum Domini displicet, ipsi pudici sunt, et eos severos castitas facit: sed potius ex illo sunt hominum numero, quibus Dominus ait: « Qui sine peccato » est vestrum, prior in eam lapidem jaciatur². » Nisi quod illi conscientia terri recesserunt, et tentare Christum atque adulteram persequi destiterunt: isti autem et ægroti medicum reprehendunt, et in adulteras adulteri sæviunt: quibus si diceretur, non quod illi audierunt: « Qui sine » peccato est; » quis enim sine peccato? sed, Qui sine isto peccato est, « Prior in illam lapidem mittat: » tum vero forsitan cogitarent, qui indignabantur quod adulteram non occiderent, quanta illis Dei misericordia parceretur ut adulteri viverent.

VII. Sed cum hæc eis dicimus, non solum nihil volunt detrahare severitati: sed irascuntur insuper veritati, et loquuntur atque respondent: Sed nos viri sumus: an vero sexus nostri dignitas hanc sustinebit injuriam, ut

¹ J oan. viii, 11. — ² Ibid. 8.

cum aliis foeminis praeter uxores nostras si quid admittimus, in luendis poenis mulieribus comparemur? Quasi non propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter frenare, quia viri sunt: quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis hujus exemplum se praebere, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant a libidine superari, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant lascivienti carni servire, quia viri sunt? Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris foeminis poenas; cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere foeminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt: « Caput mulieris » vir¹: » ubi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere: et ideo cavendum viro illac ire vivendo, qua timet ne uxor sequatur imitando. Sed isti quibus displicet, ut inter virum et uxorem par pudicitiae forma servetur, et potius eligunt, maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse quam Christi, quoniam jura forensia non eisdem quibus foeminas pudicitiae nexibus viros videntur obstringere; legant quid imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non praebuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit. Nam supra dicti imperatoris haec verba sunt, quae apud Gregorianum (13) leguntur. « Sane, inquit, meae littere nulla parte causae praedjudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit ut matrimonium solveretur, et secundum legem Juliam Eupasia uxor tua nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet

¹ Ephes. v, 23.

esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet: quae res potest et virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel causam facti tollere¹. » Si haec observanda sunt propter decus terrenae civitatis, quanto castiores quaerit coelestis patria et societas Angelorum? Quae cum ita sint, numquid ideo minor est, ac non potius major et pejor virorum impudicitia, quia inest illis superba et licentiosa jactantia? Non igitur exhorreant viri, quod adulterae Christus ignovit: sed potius cognoscant etiam periculum suum, et simili morbo laborantes ad eundem Salvatorem supplici pietate confugiant; et quod in illa factum legunt, etiam sibi necessarium esse fateantur, adulteriorum suorum medicinam suscipiant, adulterare jam desinant, laudent in se Dei patientiam, agant poenitentiam, sumant indulgentiam, mutent de poena foeminarum et de sua impunitate sententiam.

VIII. Quibus consideratis atque tractatis, si communis conditio, commune malum, commune periculum, commune vulnus, communis salus, fideliter et humiliter cogitur, non erit turpis, neque difficilis, etiam post perpetrata atque purgata adulteria reconciliatio conjugum, ubi per claves regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. Verum ecce non fiat, nemo compellit, quia forte lex aliqua hujus saeculi vetat secundum terrenae civitatis modam, ubi cogitata non est abolitio criminum per sanguinem sanctum. Suscipiatur ergo continentia, quam

¹ Lex Antonini viros impudicos aequae ac mulieres damnari volentis,

nulla lex prohibet: **in** alia non eatur adulteria. Et quid ad nos, si nec saltem **divina** miseratione mundata marito reconcilietur adultera, dum tamen non reconciliatis adulteris, non alia fiant quasi connubia, quæ convincuntur esse adulteria? « **Mulier** enim alligata est, quandiu vir » ejus vivit¹. » Ergo consequenter et vir alligatus est, quandiu mulier ejus vivit. Hæc alligatio facit, ut aliis conjugii sine adulterina copulatione non possint. Unde necesse est ex duobus conjugibus quatuor adulteros fieri, si et illa alteri nupserit, et ille alteram duxerit. Quamvis enim sceleratius **mœchetur**, qui non causa fornicationis uxore dimissa alteram ducit; quod genus adulterii commemoravit **Matthæus**: tamen non solum ipse mœchatur, sed sicuti est apud **Marcum**: « Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam, et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur²: » et sicuti est apud **Lucam**: « Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mœchatur; » et qui dimissam a viro duxerit, mœchatur³. » De quibus testimoniis jam satis in libro superiore disserui.

IX. Sed respondes mihi: « Continenter vivere paucorum est: et ideo qui fornicantes conjuges dimiserunt, quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident periclitari, ut legem Christi non humanam, sed feralem pronuntient. » **O** frater, quantum ad incontinentes pertinet, multas querelas habere possunt, quibus, ut dicis, legem Christi feralem pronuntient, non humanam. Et tamen non propter illos Evangelium Christi pervertere, vel mutare debemus. Te quippe sola eorum querela permovet, qui conjuges causa fornicationis intercedente dimittunt, si alias ducere non sinantur: quoniam continere paucorum est, atque ad id debent laude adhortari,

¹ 1 Cor. vii, 39. — ² Marc. x, 11, 12. — ³ Luc. xvi, 18.

non lege compelli. Itaque si dimissa adultera non ducitur altera, justam querelam, sicut putas, habebit hominum incontinentia. Sed attende quam plura sunt, ubi si querelas incontinentium velimus admittere, necesse nobis erit adulteria facienda permittere. Quid si enim aliquo diuturno et insanabili morbo corporis teneatur conjux, quo concubitus impeditur (14)? Quid si captivitas, vel vis aliqua separet, ita ut sciat vivere maritus uxorem, cujus sibi copia denegatur, censes-ne admittenda incontinentium murmura, et permittenda adulteria? Quid in hoc ipso unde interrogatus est Dominus, responditque fieri non debere, sed ad duritiam cordis illorum Moysen permisisse dari libellum repudii, et quacumque causa dimittere conjugem, nonne lex Christi incontinentibus displicet, qui uxores litigiosas, injuriosas, imperiosas, fastidiosas, et ad reddendum debitum conjugale difficillimas, repudio interposito abjicere volunt, et alteras ducere? Jam ergo, quia istorum incontinentia legem Christi horruit, ad eorum lex Christi arbitrium commutanda est?

X. Jam porro si maritum relinquat uxor, vel maritus uxorem, non causa fornicationis, sed potius continentiae, sitque incontinens cui repudium propter hoc datur, quæro utrum non erit adulter vel adultera, si alteri copuletur? Si non erit dicitur, Domino contradicitur, cujus hæc verba sunt: « Dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari; et qui dimissam duxerit, adulterat¹. » Ecce dimissa est, non dimisit; et quia continere paucorum est, incontinentiae cessit et nupsit; et tamen adulter adulteram duxit. Ambo rei, ambo damnandi sunt; et quæ nupsit vivo marito, et qui duxit eam

¹ Matth. v, 31, 32.

cujus vivit maritus. Numquid hic legem Christi dicimus inhumanam, qua constituitur rea tanti criminis atque punitur, quam vir nulla ejus præcedente fornicatione dimisit, et quia paucorum est continere, dimittendo compulit nubere? Cur non hic dicimus habendum esse pro mortuo, qui male dimittendo prior conjugale vinculum rupit? Nam qua ratione dicturus es eum rupisse vinculum conjugale, qui licet sit mœchus, non dimisit uxorem; et eum non rupisse, qui etiam castam dimisit uxorem? Ego autem dico in utroque manere hoc vinculum, quo mulier alligata est, quandiu vir ejus vivit, sive continens, sive mœchus: et ideo mœchari eam quæ dimissa nupsit, et mœchari eum qui dimissam duxerit, sive a mœcho, sive a continente dimissa sit; quoniam « Mulier alligata est, » quandiu vir ejus vivit. » Sed nunc de querelis incontinentium disputamus. Quid enim videtur justius hujus mulieris querela, quæ dicit: Dimissa sum, non dimisi; et quoniam continere paucorum est, non me continui, ne fornicarer nupsi; et dicor mœchata, quia nupsi. Numquid propter hujus quasi justam querelam, legem censebimus mutandam esse divinam, ut istam non judicemus adulteram? Absit. Sed respondebis non eam debuisse dimitti, quia fornicationis nulla causa præcesserat. Verum dicis: nam peccatum mariti ejus Dominus expressit, ubi ait: « Qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari². » Sed numquid ista ideo nubendo postea non peccavit, quia prius dimittendo ille peccavit? Quid ergo ei prodest, quod de lege Christi mulier incontinens queritur, nisi ut murmurans puniatur?

XI. Jam nunc etiam illa videamus, quæ alio loco interponens addidisti, meque ad ea respondere voluisti: ubi te movet, et miseraris hominem, qui cubare cum

¹ Matth. v, 32.

adultera, etiamsi non incontinentia, certe filiorum procreandorum necessitate compellitur, si non ei licet sic eam dimittere, ut ea vivente alteram ducat. Unde recte movereris, si adulterium non esset, quamvis adultera viva uxore, alteram ducere. Si autem adulterium est, ut ea quæ sunt disputata docuerunt, quid obtenditur procreandorum causa filiorum? Non enim propterea flagitiorum est permittenda licentia, aut vero tam cavendum est sine posteris mori, quam eligendum in posterum vivere: quod non sinentur adulteri, quos necesse est post primam mortem secundæ mortis æternitate damnari? Nam procreandorum filiorum ista causatio, etiam non adulteras, sed castissimas fœminas, si forte sint steriles, cogit dimitti, et alteras duci: quod tibi existimo non placere.

XII. Quapropter si causa incontinentiæ non sunt excusanda adulteria, quanto minus excusantur procreandorum causa filiorum? Illi quippe infirmitati, hoc est incontinentiæ, voluit Apostolus subveniri honestate nuptiarum. Non enim ait: Si filios non habet, nubat: sed « Si se non continet, nubat¹. » Filiorum quidem propagine compensatur, quod incontinentiæ nubendo ceditur. Nam utique incontinentia vitium est, conjugium autem non est vitium: et ideo fit per hoc bonum, ut illud veniale sit malum. Cum sint ergo nuptiæ causa generandi institutæ, ea causa fiebant a Patribus, qui tantum officio generandi fœminis, sed non illicite miscebantur. Erat enim tunc quædam propagandi necessitas, quæ nunc non est: quoniam « Tempus amplectendi, » sicut scriptum est, quod utique tunc fuit, « Et tempus continendi ab » amplexu², » quod nunc est. De quo tempore Apostolus loquens ait: « De cætero, fratres, tempus breve est, » reliquum est ut et qui habent uxores, tanquam non ha-

¹ 1 Cor. vii, 9. — ² Eccli. iii, 5.

» bentes sint¹. » Unde nunc rectissime dicitur : « Qui potest » capere, capiat² : » qui autem se non continet, nubat. Tunc ergo etiam continentia propter propagationem filiorum in nuptias descendebat officio : nunc autem vinculum nuptiale incontinentiæ subvenit vitio ; ut ab eis qui se non continent, non per turpitudinem stuprorum, sed per honestatem conjugiorum, fiat propagatio filiorum. Cur ergo non dixit Apostolus : Si filios non habet, nubat : Quia scilicet hoc tempore continendi ab amplexu, non est necesse filios propagare. Et quare dixit : « Si se non continet, nubat³ ? » Utique propterea, ne per incontinentiam cogatur adulterare. Si ergo se continet, nec nubat, nec generet. Si autem se non continet, licite nubat, ne turpiter generet, aut turpius concumbendo non generet. Quanquam hoc quod ultimum dixi, nonnulli faciant etiam licite conjugati. Illicite namque et turpiter etiam cum legitima uxore concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur. Quod faciebat Onan filius Judæ, et occidit illum propter hoc Deus⁴. Propagatio itaque filiorum, ipsa est prima et naturalis et legitima causa nuptiarum : ac per hoc qui propter incontinentiam conjugantur, non sic debent temperare malum suum, ut bonum exterminent nuptiarum, id est, propagiem filiorum. De incontinentibus quippe loquebatur Apostolus, ubi ait : « Volo igitur » juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, » nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. » Jam enim conversæ quædam sunt retro post Satanam⁵. » Cum itaque dicebat : « Volo juniores nubere, » hoc utique monebat propter ruinam incontinentiæ fulciendam. Sed ne forte ab eis sola carnalis concupiscentiæ cogitaretur infirmitas, cui tantummodo esset opere connubii servien-

¹ 1 Cor. vii, 29. — ² Matth. xix, 12. — ³ 1 Cor. vii, 9. — ⁴ Gen. xxviii, 9. — ⁵ 1 Tim. v, 14, 15.

dum, nuptiarum autem vel contemneretur vel negligenter bonum ; continuo subjunxit : « Filios procreare, matresfamilias esse. » Qui vero eligunt continere, aliquid utique melius eligunt quam est nuptiarum bonum, hoc est generatio filiorum. Unde si eligitur continentia, ut bono nuptiarum melius aliquid capessatur ; quanto potius custodienda est, ut adulterium caveatur ? Cum enim dixisset Apostolus, « Quod si se non continet, nubat : Melius » est enim, inquit, nubere quam uri¹. » Non dixit : Melius est mœchari quam uri.

XIII. Non est igitur ad quod exhortemur eos, qui reconciliari timent conjugibus adulteris pœnitendo sanatis, nisi ad custodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata quandiu sive mœchus sive castus vir ejus vivit, mœchatur si alteri nupserit ; et vir alligatus quandiu sive mœcha sive casta uxor ejus vivit, mœchatur si alteram duxerit. Hæc namque alligatio quandoquidem non solvitur, etiamsi per repudium conjux a casto conjugate separatur ; multo minus solvitur, si non separata mœchetur. Ac per hoc non eam solvit, nisi mors conjugis, non in adulterium corruentis, sed de corpore exeuntis. Quapropter si recesserit mulier ab adultero viro, et ei reconciliari non vult, maneat inuupta : et si dimiserit vir adulteram mulierem, et eam non vult recipere nec post pœnitentiam, custodiat continentiam : etsi non ex voluntate eligendi potioris boni, certe ex necessitate vitandi perniciosi mali. Ad hoc exhortarer etiamsi uxor esset in languore insanabili atque diuturno, etiamsi alicubi esset corpore separata, quo maritus non posset accedere : postremo ad hoc exhortarer etiamsi mulier volens vivere continenter, quamvis contra disciplinam, quia non ex consensu, tamen pudicum pudica dimitteret. Puto enim

¹ 1 Cor. vii, 9.